

قوانین چک به زبان ساده

پروانه فیض الهی

فهرست:

۳.....	مقدمه
۵.....	فصل اول: تعریف و فایده اقتصادی چک
۵.....	مبحث اول: تعریف چک
۶.....	مبحث دوم: چک چه فایده اقتصادی دارد؟
۷.....	فصل دوم: صورت چک و انواع آن
۷.....	مبحث اول: صورت چک
۷.....	الف) مندرجات (مطالب) الزامی در چک:
۹.....	ب) مندرجات (مطالب) اختیاری در چک:
۹.....	مبحث دوم: انواع چک
۹.....	چک عادی:
۹.....	چک تأیید شده یا چک بانکی:
۱۰.....	چک مسافرتی:
۱۰.....	چک بسته:
۱۱.....	چک بانکی:
۱۱.....	چک پستی:
۱۱.....	حواله بانکی:
۱۱.....	چک وعده دار:
۱۲.....	چک مشروط:
۱۲.....	چک تضمینی:
۱۲.....	چک سفید امضاء:
۱۳.....	فصل سوم: الزامات صدور چک
۱۳.....	مبحث اول: شرایط مربوط به صادرکننده چک
۱۳.....	مبحث دوم: شرایط مربوط به محال علیه (بانک)
۱۴.....	مبحث سوم: شرایط مربوط به دارنده

فصل چهارم: ضرورت وجود محل	۱۵
مبحث اول: مفهوم و ویژگیهای محل	۱۵
الف) مفهوم محل	۱۵
ب) ضرورت وجود محل چک	۱۶
ج) قابلیت انتقال محل	۱۶
فصل پنجم: چک کیفری و حقوقی	۱۷
مبحث اول: چک کیفری	۱۷
مبحث دوم: چک حقوقی	۱۹
در صورتی که چک دارای وعده باشد:	۱۹
هرگاه چک بابت تضمین انجام تعهد یا تضمین انجام معامله ای صادره شده باشد:	۲۰
هرگاه چک سفید امضاء صادر شده باشد:	۲۱
در صورتی که ثابت گردد چک بدون تاریخ صادر شده است:	۲۱
هرگاه وصول وجه چک منوط به تحقق شرطی شده باشد:	۲۱
هرگاه ثابت شود چک بابت معاملات نامشروع یا ربا (بهره) صادره شده است:	۲۱
مبحث سوم: مجازات صدور چک بلامحل	۲۲
فصل پنجم: رعایت نکات لازم در چک و چگونگی نوشتن دسته چک	۲۳
مبحث اول: مواردی که لازم است دارندگان چک و صاحبان حساب جاری رعایت کنند	
تا از دسته چک آنان سوء استفاده نشود.	۲۳
مبحث دوم: چگونه چک بنویسیم؟	۲۶
۱) مبلغ چک به حروف:	۲۶
۲) در وجه:	۲۶
۳) مبلغ چک به عدد:	۲۶
۴) امضاء:	۲۷

مقدمه

مرد جوانی که با عجله وارد بانک شد توجه همه را به خود جلب کرد. او بدون توجه به سیستم نوبت‌دهی بانک خود را به اولین باجه رساند و با صدای بلند و آکنده از نگرانی و استرس شروع به حرف زدن کرد.

او با صدای لرزان جریان سرقت کردن چکش را می‌گفت و از کارمند بانک راهنمایی می‌خواست اما قبل از این که آن کارمند شروع به حرف زدن بکند، کارشناسان مربوطه که معمولاً در تمام جریان‌ات مثل تصادفات و درگیریهای خیابانی اظهار نظر می‌کنند به سمت او آمدند و هر کس به طریقی آن مرد جوان را راهنمایی می‌کرد، یکی می‌گفت: اول باید می‌رفتی کلانتری بعد به بانک می‌آمدی، دیگری که موهای سفید در سرش در حال روئیدن بود می‌گفت: باید می‌رفتی دادسرا و اونا خودشون همه کارا رو می‌کردند.

خلاصه هر کس به طریقی آن مرد جوان را راهنمایی می‌کرد و تلاش می‌کردند که به نحوی گره از کار او باز کنند؛ اما واقعاً ممکن است این سوال برای هر یک از ما نیز پیش بیاید که در مواقعی که دسته چک یا برگه چک را گم کردیم یا این که آنها را از ما دزدیدند چه باید بکنیم؟

شاید اولین سوالی که برای ما پیش بیاید این باشد که مگر یک برگه چک دارای ارزش مالی است که قابل سرقت کردن باشد؟ در جواب باید گفت که چک ربوده شده اگر نوشته و امضا شده باشد در حکم اسکناس است و به میزان مبلغی که در آن نوشته شده دارای ارزش مالی است و در صورتی که آن چک نوشته نشده باشد، علاوه بر قیمت برگه چک، چون با نوشتن و تکمیل کردن آن می‌تواند ارزش مالی پیدا کند، دارای ارزش مالی است.

استفاده از چک از دیرباز در بین جوامع مختلف به سبب کاهش مشکلات حمل پول رواج یافت اما آنچه قرار بود روزی سبب آرامشمان شود این روزها بلای جانمان شده و انتشار گزارش های متعدد در خصوص افزایش حجم چک های برگشتی در کشورمان موجب نگرانی کارشناسان شده است. در این کتاب سعی داریم شما را با مفاهیم و نکات مربوط به چک که بطور ساده بیان شده آشنا کنیم.

پروانه فیض الهی

دی ماه ۱۳۹۴

فصل اول: تعریف و فایده اقتصادی چک

مبحث اول: تعریف چک

چک، ورقه ای است که به وسیله آن صادرکننده مبالغی را که نزد بانک در حسابی که بنام وی نگه داشته است، مجوز پرداخت را به بانک جهت خود یا اشخاص ثالث صادر می نماید. مبلغی که در حساب صادرکننده موجود است یا توسط خود صادرکننده در بانک گذاشته شده است و یا آنکه بانک آن مبلغ را به عنوان اعتبار به حساب صادرکننده واریز کرده است.

در چک سه نفر نقش دارند:

- ۱- صادرکننده (یا همان کسی که چک می کشد).
 - ۲- دریافت کننده یا دارنده چک (همان کسی که چک را به عنوان وجه دریافت می کند).
 - ۳- پرداخت کننده (بانک صادرکننده دسته چک).
- هریک از این افراد حقوق و وظایف خاص خودشان را دارند.
- ۱- صادرکننده چک موظف است با توجه به موجودی حساب نزد بانک و با قید تاریخ و مبلغ به صورت عددی و حروفی بدون قلم خوردگی و مغایرت تنظیم نماید.
 - ۲- دریافت کننده هنگام مراجعه به بانک باید علاوه بر چک اسناد هویتی خویش را به همراه ببرد.
 - ۳- بانک موظف است پس از احراز هویت ذینفع چک را پرداخت نماید.

پرداخت وجه چک **فوری** است و بنابراین اصولاً مهلتی برای پرداخت آن از سوی کسی که چک را دارا می باشد به صادرکننده داده نمی شود.

مبحث دوم: چک چه فایده اقتصادی دارد؟

چک، فقط وسیله ای برای پرداخت است و به دلایل زیر دارای اهمیت می باشد.

- ۱- چک به صادرکننده این امکان را می دهد که هر وقت بخواهد بشخصه از موجودی خودش در بانک و یا توسط شخص سوم که نماینده صادرکننده چک است، برداشت کند.
- ۲- چک، باعث می شود که در معاملات بدون استفاده از پول، پرداخت آسانتر شود و با استفاده از آن، افراد مجبور نباشند برای انجام دادن معاملات خود همیشه پول همراه داشته باشند، در نتیجه خطر حمل و نقل پول از میان می رود.
- ۳- صدور چک برخلاف نشر اسکناس براساس نیاز انجام می گیرد و به همین دلیل استفاده از چک از حجم گردش پول می کاهد.
- ۴- چک باعث آسان شدن پرداخت تهاتری می شود؛ یعنی اینکه دریافت کننده چک به جای نقدکردن آن، چک را به حساب خودش و یا سایر افراد می گذارد و در عوض خریدهای خود را با چک انجام می دهد و مبلغ چک از حساب او کسر می گردد.

این **مهمترین** فایده چک است که به موجب آن، اشخاص می توانند بدون استفاده از پول به تعهدات خود عمل کنند.

در اینجا در مقابل فوایدی که در مورد چک گفتیم باید به **اشکالاتی** نیز اشاره کنیم. مهمتر از همه اینکه استفاده از چک به جای پول، ممکن است دریافت کننده چک را در معرض خطر دریافت چک بلامحل و یا چک سرقت شده قرار دهد. بطور مثال فروشنده ای که کالای خود را در قبال چک تحویل می دهد ممکن است دیگر نتواند به پول خود برسد. به همین دلیل قانونگذار برای صدور چک بلامحل مقررات جزایی در نظر گرفته است تا از این طریق، پرداختهایی که با چک انجام می شود تضمین بیشتری داشته باشد.

فصل دوم: صورت چک و انواع آن

اصولاً، چک را بر روی هر ورقه ای می توان نوشت، اما در عمل، بانکها و مؤسسات اعتباری، چک را بر روی ورقه های چاپی تنظیم می کنند و در اختیار مشتریان خود قرار می دهند. این اقدام بانکها گرچه به دارنده چک اطمینان می دهد ورقه ای را که دریافت می کند در واقع یک چک است، اما او را از خطرهایی نظیر سرقت و گم شدن آن و در نهایت از بین رفتن حق او به واسطه چک در امان نگه نمی دارد. برای مقابله با این گونه خطرها، قانونگذاران انواع خاصی از چک را پیش بینی و ابداع کردند.

مبحث اول: صورت چک

طبق ماده ۳۱۰ قانون تجارت، چک نوشته ای است که به موجب آن، صادرکننده وجوهی را که نزد بانک محال علیه دارد کلاً یا بعضاً مسترد یا به دیگری واگذار می نماید. به عبارت ساده تر، چک نوشته ای است که به وسیله آن صادرکننده مبالغی را که بانک در حساب او نگه داشته است به او باز می گرداند و یا به نفر سوم دارنده چک پرداخت می کند. پس از نظر شکل ظاهری، چک را می توان روی هر ورقه ای صادر کرد؛ اما معمولاً به صورت چاپی تهیه شده و از طرف بانکها به صورت دسته چک در اختیار کسانی قرار می گیرد که در بانک حساب جاری باز کرده اند.

دسته چک باید به دارنده وجه نزد بانک (مشتري) تحویل داده شود و در صورت تحویل به دارنده غیر حساب بانکی هر گونه سوء استفاده از دسته چک مذکور به مسئولیت خود بانک می باشد.

الف) مندرجات (مطالب) الزامی در چک:

اول: قید کردن کلمه چک در روی ورقه چک: روی کلیه ورقه های چک که توسط بانکها چاپ می شود، کلمه چک قید می شود.

دوم: دستور پرداخت: چک باید تضمین کننده دستوری باشد که به واسطه آن، صادرکننده چک وجوهی (مبلغی) را که پیش بانک دارد کلاً یا بعضاً بازپس گیرد یا آن را به شخص دیگری واگذار کند. دستور پرداخت باید بدون قید و شرط نوشته شود چرا که هر وقت در متن چک شرطی برای پرداخت ذکر شود، بانک به آن شرط اهمیت یا ترتیب اثر نمی دهد. واضح است که در چک باید مبلغ نوشته شود وگرنه چک اعتبار ندارد.

سوم: نام پرداخت کننده: قید نام پرداخت کننده چک در عمل مشکلی ایجاد نمی کند، زیرا هر بانکی هنگام چاپ ورقه های چک، نام خود را روی آنها قید می کند.

چهارم: قید مکان صدور: هرگاه محل صدور، روی ورقه چک نوشته نشده باشد، محل پرداخت، محل صدور تلقی می شود.

البته، در عمل، مشکلی در این مورد وجود ندارد، برای اینکه روی چکهایی که در اختیار صاحبان حسابهای بانکی گذاشته می شود، نام شعبه ای که باید چک را پرداخت کنند، قید شده است.

پنجم: قید تاریخ صدور: تاریخ صدور چک معمولاً به حروف نوشته می شود برای اینکه باید تضمین کننده روز، ماه و سال صدور چک باشد؛ بنابراین هر وقت به حروف نوشته نشده باشد، از اعتبار چک به عنوان سند تجاری کم نمی شود. نوشتن تاریخ صدور چک از نظر حقوقی و کیفری (جزایی) دارای اهمیت است. چون صادرکننده چک هنگامی از لحاظ حقوقی و کیفری قابل تعقیب است (قابل پیگیری است) که دارنده چک مهلت های مقرر را در مراجعه به بانک و طرح دعوا رعایت کرده باشد و این مهلت ها نیز از تاریخ صدور چک تعیین می شود. تاریخ صدور و تاریخ پرداخت در چک، به دلیل فوری بودن پرداختش یکی است. البته این تاریخ باید به روز و ماه و سال باشد.

ششم: قید نام دارنده: چک ممکن است در وجه حامل یا شخص معین و مشخصی یا به حواله کرد باشد؛ بنابراین صدور چک در وجه حامل بلاشکال است.

هفتم: امضای چک: چک فقط در صورتی اعتبار دارد که به امضای صادرکننده چک رسیده باشد. هرگاه امضای صادرکننده چک جعل شده باشد چک باطل است. برای اینکه چکی که جعل شده باشد رضایت صادرکننده را ندارد.

هشتم: ضمانت اجرای مندرجات (مطالب) الزامی: از آنجائیکه در قانون تجارت در ماده خاصی به این مورد اشاره نشده است و چون قانون صدور چک فقط از چک‌هایی حمایت می‌کند که بر روی بانکها صادر شده اند و بانکها نیز شرایط الزامی ذکر شده در قانون تجارت را روی برگهای چک چاپ می‌کنند و صاحبان حساب فقط جاهای خالی سند را پر می‌کنند، بنابراین در عمل فقط اوراقی (برگ‌هایی)، چک تلقی می‌شوند که شرایط ذکر شده در قانون را داشته باشند.

ب) مندرجات (مطالب) اختیاری در چک:

- تعیین نام کسی که چک در وجه او صادر می‌شود.
- قید ضمانت که در چک بسیار کمیاب و نادر است.
- قید عدم ظهرو نویسی یعنی ننوشتن پشت نویسی.
- قید علت صادر کردن چک.

مبحث دوم: انواع چک

چک عادی: چکی است که دارنده حساب جاری، چک را بر عهده حساب خود صادر می‌کند. گیرنده وجه چک ممکن است که خود صادرکننده یا حامل چک باشد و یا اینکه چک در وجه شخص معین و یا به حواله کرد آن شخص صادر شده باشد. دارنده چک عادی تضمین و پشتوانه ای جز اعتبار شخص صادرکننده ندارد.

چک تأیید شده یا چک بانکی: چکی است که از طرف صاحب حساب جاری در بانک بعهد بانک صادر می‌گردد و بانک تأیید می‌کند که در حساب جاری صادرکننده وجوهی به میزان درج شده در چک (بصورت وجه نقد یا اعتبار قابل استفاده) تأمین شده است و بانک پس از تأیید مطلب ذکر شده، وجه را از حساب صادرکننده برداشت می‌کند و سپس آنرا فقط به آورنده چک تأیید شده می‌پردازد، این چک اعتبار بیشتری نسبت به چک عادی دارد که به دو صورت زیر صادر می‌گردد:

چک تضمین شده: چکی است که بنا به تقاضای مشتری توسط بانک صادر می شود و پرداخت آن از طرف بانک تعهد و تضمین شده است و قابل پرداخت در تمامی شعب بانک صادرکننده در سراسر کشور می باشد.

چک تضمین شده رمزدار بین بانکی: چکی است که بنا به تقاضای مشتری توسط بانک صادر می شود و پرداخت آن از طرف بانک تعهد و تضمین شده است که برای حسابی مشخص نزد بانکی مشخص صادر می گردد و دارای رمز بوده و بانک وصول کننده بعد از گشایش رمز آن وجه را به حساب ذینفع واریز می نماید.

لازم به توضیح است که بانکها بنا به تقاضای مشتریانی که حتی دارای حساب جاری هم نباشند اقدام به صدور چک تضمینی ذکر شده می کنند.

چک مسافرتی: چکی است که از طرف بانک صادر می شود و وجه آن در هر یک از شعب بانک یا توسط نمایندگان و کارگزاران آن قابل پرداخت است. تمامی بانکها امکان صدور چک تضمینی و مسافرتی را دارند.

چک بسته: همان چک عادی است که دارنده یا صادرکننده، دو خط مورب روی آورنده چک می کشد. این دو خط موازی حکایت از بسته بودن چک دارد که در وجه ذینفع می باشد و به این معناست که وجه آن فقط به یک بانک یا به بانک دیگری که دارنده چک در آن حساب دارد پرداخت می گردد.

این نوع چک فوایدی دارد: از جمله اینکه صادرکننده از خطر دزدیده شدن و یا گم شدن چک در امان است، زیرا سارق و یا کسی که چک را پیدا می کند نمی تواند با مراجعه به بانک، آن را وصول کند و هیچ بانکی هم حاضر نمی شود این چک را قبول کند و آن را برای یابنده دریافت کند، به علاوه وصول چک به این صورت نیست که به پول نقد تبدیل شود و در اختیار دارنده قرار گیرد، بلکه وجه این چکها فقط به حساب دارنده چک ریخته می شود. **تنها اشکال این نوع چک این است:** که دو خط موازی روی آنها را (که در واقع روی چکهای عادی کشیده شده است) به آسانی می توان پاک کرد و به این ترتیب سارق یا کسی که این چک را به دست آورده است می تواند آن را دریافت کند. قانونگذار برای کاستن از این خطر،

مقرر کرده است که اولاً: بانک، چک بسته را فقط از مشتریان خود، یا از یک بانک و یا یک مرکز چکهای پستی بپذیرد، ثانیاً آن را جز به حساب اشخاص فعلی نقد نکند. بانکی که این مقررات را رعایت نکند، تا میزان مبلغ چک، مسئول پرداخت خسارت خواهد بود. جز در موارد فوق، در سایر موارد نحوه گردش چک بسته مانند چک معمولی است، هرگاه به حواله کرد باشد، قابل پشت نویسی است و هرگاه حامل باشد می تواند آن را با قبض منتقل کرد.

چک بانکی: چکی است که از طرف بانک بر روی خود بانک صادر شده و پرداخت آن توسط بانک مزبور تضمین شده باشد. چنین چکی مانند اسکناس است و جعل آن هم مستوجب قواعد جرم جعل اسناد رسمی تلقی می گردد و در اکثر قوانین جزایی و حقوق کیفری ایران، این چک در حکم اسکناس آورده شده است.

چک پستی: در اغلب کشورها توسط ادارات پست چکی صادر می شود و در اختیار مشتریان قرار داده می شود که شخصاً بتوانند در کلیه شعب پستخانه داخلی برای دریافت و پرداخت از آن استفاده کنند. چک مزبور ممکن است در وجه حامل یا حواله کرد باشد.

حواله بانکی: معمولاً بانکها مقداری از پول خود را به صورت اعتبار نزد بانک دیگری نگهداری می کنند و در موارد نیاز، چکی تنظیم تنظیم می کنند و بر روی بانک دیگری که نزد او اعتبار دارند صادر می کنند.

چک وعده دار: چکی است که تاریخ واقعی صدور آن قبل از تاریخ مندرج در آن باشد. چکی است که برای تاریخ آینده صادر می شود. بطور مثال: چکی در اول فروردین ۱۳۹۴ صادر گردید و تاریخ پرداخت آن اول اردیبهشت ۹۴ می باشد چنین چکی در واقع یک حواله یکماهه است. بدیهی است که دارنده چک می تواند از قبول آن خودداری نماید چون به مبلغ چک در روز تاریخ صدور نیاز دارد.

چک مشروط: چکی است که پرداخت آن مشروط به شرط است. بطور مثال: نوشته می شود مبلغ ۵۰ میلیون تومان که پرداخت آن مشروط به انجام فلان کار (مثلاً تحویل گرفتن خودرو) است.

چک تضمینی: چکی است که صادرکننده در متن آن قید کند بابت تضمین معامله پرداخت یا ضمانت شخص بخصوص یا تضمین انجام کاری صادر شده باشد. (مثل چک تخلیه منزل)

چک سفید امضاء: چکی است که صادرکننده آن فقط امضاء مجاز خود را که نزد بانک شناخته شده است در ذیل چک منقوش نماید و بقیه محتویاتش سفید باشد.

فصل سوم: الزامات صدور چک

همان طور که در فصل اول گفتیم در چک سه نفر نقش دارند، صادرکننده، محال علیه (بانک) و دارنده.

مطالعه و دانستن شرایط این سه نقش ضروری است.

مبحث اول: شرایط مربوط به صادرکننده چک

صادرکننده چک می تواند فقط روی محال علیه (بانک) اقدام به صدور چک کند و حق صدور چک بر روی خود را ندارد؛ بنابراین صادرکننده می تواند به منظور دریافت وجه برای خود یا در وجه شخص دیگر اقدام به صدور چک کند. چکی که برای پرداخت وجه به خود صادرکننده صادر می شود، در صورتی قابل پرداخت است که ظهرنویسی (پشت نویسی) نشده باشد.

حال ممکن است سؤالی مطرح شود مبنی بر اینکه:

آیا این چک قابل ظهرنویسی (پشت نویسی) است یا خیر؟

جواب اینست که پشت نویسی چنین چکی بلاشکال است، زیرا صدور آن در قانون تجارت پیش بینی شده است.

با توجه به اینکه صدور چک یک عمل حقوقی است، صادرکننده برای انجام آن باید

اهلیت داشته باشد؛ یعنی باید توانایی و شایستگی و بهره برداری از حق و اجرای حق را داشته باشد.

مبحث دوم: شرایط مربوط به محال علیه (بانک)

طبق قانون صدور چک، اسنادی چک محسوب می شوند که عهده یکی از بانکها صادر

شده باشند و طبق ماده ۲ همین قانون چکهای صادره عهده بانکهایی که طبق قوانین ایران

در داخل یا خارج کشور دایر می شوند هم در حکم اسناد لازم الاجرا است (یعنی اجرای آن

واجب است) و به همین دلیل، این امر در مورد چک‌هایی که محال علیه (بانک) آنها اشخاصی غیر از بانکها باشند نیز غیر قابل اعمال نیست.

مبحث سوم: شرایط مربوط به دارنده

چک ممکن است به نفع هر شخصی صادر شود. در این مورد طبق قانون تجارت سه فرض پیش بینی شده است:

۱- چک ممکن است در وجه حامل صادر شود. هر وقت نام دارنده بر روی چک مشخص نباشد و یا عبارت «در وجه حامل» در آن قید نشود، چک در وجه حامل تلقی می شود. با توجه به نبودن منع قانون، چک ممکن است در وجه شخص معین صادر شود، ولی تضمین کننده عبارت «یا در وجه حامل» هم باشد، در این صورت نیز چک، در وجه حامل محسوب می شود.

۲- چک ممکن است در وجه شخص معین صادر شود، بدون آنکه در آن قید «حواله کرد» و قیدی نظیر آن وجود داشته باشد. چنین چکی را فقط شخص تعیین شده می تواند وصول کند.

۳- چک ممکن است به حواله کرد شخص معین صادر شود و یا «در وجه شخص معین و یا به حواله کرد او»، چنین چکی مانند چک در وجه حامل، قابل پشت نویسی است.

فصل چهارم: ضرورت وجود محل

در مطالعه محل چک، چند مسئله باید مورد بررسی قرار گیرد: اولین مسئله، مطالعه مفهوم «محل چک» است.

مبحث اول: مفهوم و ویژگیهای محل

صادرکننده چک می تواند فقط روی محال علیه (بانک) اقدام به صدور چک کند و حق صدور چک بر روی خود را ندارد؛ بنابراین صادرکننده می تواند به منظور دریافت وجه برای خود یا در وجه شخص دیگر اقدام به صدور چک کند. چکی که برای پرداخت وجه به خود صادرکننده صادر می شود، در صورتی قابل پرداخت است که ظهرنویسی (پشت نویسی) نشده باشد.

الف) مفهوم محل

محل چک از وجوهی تشکیل می شود که صادرکننده نزد محال علیه (بانک) دارد؛ یعنی همان موجودی که صادرکننده نزد بانک دارد؛ اما علاوه بر وجوه نقدی، اعتباری که بانک به صادرکننده اختصاص می دهد هم می تواند محل (موجودی) را تشکیل دهد. طبق ماده ۳ قانون صدور چک، صادرکننده چک باید در تاریخ صدور، معادل مبلغ چک در بانک، محل یعنی همان موجودی، (نقد یا اعتبار قابل استفاده) را داشته باشد.

اعتبار قابل استفاده، آن موجودی است که بانک تعهد می کند آن را در اختیار صاحب حساب (صادرکننده چک) قرار دهد؛ بنابراین هرگاه بانک ظرف مدتی چکهای صادرکننده را بدون داشتن وجهی در حساب او پرداخت کند نمی توان گفت که مشتری نزد بانک دارای اعتبار قابل استفاده است.

بنابراین هرگاه بانک چک صادرکننده را نپردازد، چک بلامحل تلقی می شود. چون چنین تسهیلاتی اعتبار قابل استفاده نیست و بانک در قبال عدم پرداخت چک مسئول نخواهد بود.

ب) ضرورت وجود محل چک

چون چک سندی است که به محض رویت بانک باید پرداخت شود، صادرکننده در زمان صدور چک باید محل (موجودی) آن را به صورت نقد و یا اعتبار قابل استفاده نزد بانک تأمین کند؛ بنابراین صحت صدور چک بستگی به وجود محل ندارد.

ج) قابلیت انتقال محل

طبق ماده ۳ قانون صدور چک، صادرکننده در زمان صدور چک باید دارای وجه نقد یا اعتبار قابل استفاده ای در بانک باشد. پس از صدور نیز صادرکننده نباید محل چک (وجه نزد بانک) را شخصاً دریافت کند و یا آن را به شخص دیگری واگذار کند. از آنجایی که بانک تا قبل از ارائه چک به وسیله دارنده، از وجود آن اطلاع ندارد؛ بنابراین هر گاه پس از صدور چک، صادرکننده شخصاً محل چک (موجودی) را وصول کند و یا آن را به شخص دیگری واگذار نماید، دارنده چک نه می تواند مسئولیت بانک را مطرح کند و نه می تواند علیه دارنده دیگر که با ارائه چک به بانک، محل (وجه) را دریافت کرده است اقداماتی انجام دهد.

فصل پنجم: چک کیفری و حقوقی

عبارت اینکه چک کیفری است یا حقوقی فقط در مورد چکهای برگشتی (بلامحل) استفاده میشود و مربوط است به نوع مسئولیتی که شخص صادر کننده (صاحب حساب) چک دارد. اگر چکی کیفری باشد، میتوان علاوه بر اینکه وجه چک را دریافت کرد، صاحب حساب (صادر کننده) را نیز به زندان انداخت، ولی اگر چکی حقوقی باشد، فقط میتوان وجه چک را دریافت کرد. البته باید بدانیم که نوع چک در سرعت و نحوه رسیدگی در دادگاه متفاوت است و در چک کیفری زودتر و راحتتر به پولمان خواهیم رسید، اما در چک حقوقی بخاطر آیین دادرسی پر پیچ و خم، دیرتر به نتیجه خواهیم رسید.

اصولاً اگر اشخاص با یکی از موارد زیر مواجه شدند، میتوانند چک را برگشت بزنند:

۱- نبودن وجه نقد یا کافی نبودن آن.

۲- صادر کردن دستور عدم پرداخت وجه چک از طرف صاحب حساب به بانک.

۳- تنظیم چک به صورت نادرست از قبیل: مطابقت نداشتن امضاء، اختلاف در مطالب چک، قلم خوردگی و ...

۴- صادر کردن چک از جایی که مسدود (بسته) است.

اما نکته مهمی که در اینجا وجود دارد این است که وصف کیفری و حقوقی زمانی مطرح میشود که دارنده چک برگشتی، آگاهی لازم نسبت به مدت زمان قابل قبول برای طرح شکایت را ندارد.

مبحث اول: چک کیفری

به موجب ماده (۱۱) قانون صدور چک مهلت شکایت کیفری علیه صادر کننده چک (صاحب حساب) ۲ دوره ۶ ماهه می باشد. منظور از این دو دوره، این است که دارنده چک ابتدا حداکثر تا ۶ ماه پس از تاریخ صدور چک میتواند آنرا برگشت زده و گواهی عدم پرداخت دریافت کند. پس اگر در این مدت، دارنده چک آنرا به بانک ارائه ندهد و مقدمات شکایت را فراهم نکند، این مهلت از بین میرود و دیگر قابل تعقیب کیفری نیست. ۶ ماه دوم از

تاریخ صدور گواهی عدم پرداخت است، یعنی اگر دارنده چک در مهلت ۶ ماه پس از تاریخ صدور، چک را به بانک ببرد و در صورت نبود وجه نقد در حساب، آن را برگشت بزند و گواهی عدم پرداخت از طرف بانک صادر شود، از این تاریخ دارنده چک ۶ ماه فرصت رسیدگی کیفری در محاکم دادگستری را خواهد داشت، ولی اگر دارنده چک در مهلت های یاد شده، اقدامی نکند، دیگر امکان شکایت کیفری و محکوم کردن صادر کننده چک به مجازاتهایی که در قانون ذکر شده است وجود ندارد و میتواند از طریق طرح دعوای حقوقی و تقدیم دادخواست به دادگاه صالح تنها به طلب مادی (وجه چک) و خسارت های وارده دست یابد که این امر مستلزم جریان طولانی دادرسی است و دارندگان چک بی محل تمایل چندانی به استفاده از آن را ندارند.

هرگاه دارنده چک یا کسی که چک به نام او پشت نویسی شده است، متوجه شود که در حساب چک پولی وجود ندارد که به او بپردازد، باید در ابتدای امر، چک را برگشت بزند و پس از آن یک گواهی عدم پرداخت که شامل هویت چک و صادر کننده آن و علت عدم پرداخت چک است را به همراه مهر و امضا از بانک دریافت کند تا بتواند مراحل بعدی شکایت و پیگیری خود را آغاز کند.

پس در چک های کیفری، در صورت عدم وصول، دارنده می تواند به مراجع کیفری رجوع کند و علاوه بر وصول مبلغ چک، مجازات صادرکننده را هم درخواست کند. در این دسته چک ها، کسی که چک در دست اوست و محق دریافت مبلغ چک می باشد، می تواند پس از مراجعه به بانک و گرفتن گواهینامه عدم پرداخت از بانک، با در دست داشتن مدارک لازم مثل گواهینامه عدم پرداخت و اصل چک و شناسنامه برای احراز هویتش به دادرسی محل مراجعه و با طرح شکایت کیفری خواستار مجازات صادرکننده چک بلامحل یا دارای کسر اعتبار موجودی گردد.

بعنوان مثال

بعنوان مثال اگر تاریخ صدور چکی ۹۴/۱/۱۰ باشد، دارنده چک برای شکایت کیفری فقط ۶ ماه فرصت دارد که چک را برگشت بزند، یعنی تا تاریخ ۹۴/۷/۱۰، حالا اگر در این مدت چک را برگشت بزند، می تواند تا ۶ ماه پس از این تاریخ (برگشت زدن چک یا دریافت گواهی عدم پرداخت از بانک) به دادگاه صالح مراجعه کند و طرح شکایف کیفری کند؛ اما اگر تا تاریخ ۹۴/۷/۱۰ چک را برگشت نزند، دیگر نمی تواند تقاضای شکایت کیفری کند و از مهلت ۶ ماهه دومی استفاده کند و فقط میتواند از طریق شکایت حقوقی اقدام کند.

مبحث دوم: چک حقوقی

چک های حقوقی چک هایی هستند که در صورتی که مبلغ آنها در زمان سررسید وصول نشوند، قابل تعقیب کیفری نیستند و مجازاتی برای آنها اعمال نمی شود. در این دسته از چک ها، دارنده چک در صورت عدم وصول آن، می تواند به دادگاههای حقوقی مراجعه کرده و از دادگاه درخواست مبلغ چک را بکند.

غیر از مواردی که در ادامه ذکر می شود، در سایر موارد چک کیفری است یعنی صادرکننده چک قابل تعقیب کیفری و مستوجب مجازات خواهد بود:

در صورتی که چک دارای وعده باشد: چک باید بصورت وجه نقد و بدون وعده صادر

شود زیرا چک باید همانند اسکناس وسیله پرداخت نقدی باشد لذا اگر مثلاً امروز چکی برای تاریخ فردا یا هفته یا ماه یا سال آینده صادر شود، صادرکننده مجازات نخواهد شد زیرا این چک حقوقی است.

هرگاه چک بابت تضمین انجام تعهد یا تضمین انجام معامله ای صادره شده

باشد: منشأ و علت صدور چک باید بدهی صادرکننده معادل مبلغ چک باشد مانند آنکه

شخصی بابت خرید یک دستگاه اتومبیل یا آپارتمان یک فقره چک برای پرداخت تمام یا

قسمتی از وجه معامله صادر نماید اما اگر منشأ و علت صدور چک مدیونیت و بدهکاری

صادرکننده نباشد بلکه بعنوان تضمین معامله یا تعهد صادر شده باشد صادرکننده قابل

تعقیب کیفری و مجازات نخواهد بود.

مثال یک

شخصی مغازه یا منزل مسکونی را اجاره نموده باشد و مالک خانه یا مغازه در اجاره نامه از مستأجر تعهد بگیرد که در رأس انقضاء مدت اجاره و در پایان مدت اجاره، محل را تخلیه نماید سپس برای آنکه به گمان خود تضمینی برای این تعهد دریافت کرده باشد از مستأجر بخواهد که یکفقره چک (مثلاً معادل قیمت منزل یا مغازه) بعنوان تضمین تعهد به تخلیه صادر و به او ارائه نماید.

مثال دو

آنکه خریدار یک دستگاه آپارتمان از فروشنده بخواهد برای تضمین تعهد به انتقال سند در دفترخانه یک فقره چک صادر نماید و به دست خریدار و یا به نزد واسطه (بنگاه) بسپارد در تمامی این موارد به دلیل آنکه صادرکننده در حقیقت مبلغ ذکر شده در متن چک را بدهکار نمی باشد لذا صادرکننده قابل تعقیب کیفری و قابل مجازات نخواهد بود. اینکه چک بابت تضمین صادر شده است ممکن است در متن خود چک ذکر شده باشد و یا آنکه این مطلب در چک بیان نشده باشد اما صادرکننده بتواند به طریق دیگری (مانند قولنامه یا شهادت شهود) این موضوع را اثبات نماید.

هرگاه چک سفید امضاء صادر شده باشد: یعنی اینکه صادرکننده بدون قید مبلغ، تاریخ و نام دارنده، فقط چک را امضاء و ارائه کرده باشد.

در صورتی که ثابت گردد چک بدون تاریخ صادر شده است: معمولاً در این موارد دارنده چک قبل از شکایت و قبل از مراجعه به بانک مبادرت به درج تاریخ می نماید؛ اما چنانچه در مرجع قضایی ثابت شود صادرکننده در هنگام صدور تاریخ چک را ننوشته است صادرکننده مسئولیت کیفری نخواهد داشت.

هرگاه وصول وجه چک منوط به تحقق شرطی شده باشد: این شرط ممکن است در خود متن چک ذکر شده باشد یا آنکه بعداً براساس یک فقره قولنامه، صورتجلسه، شهادت شهود و غیره اثبات شود. مثلاً خریدار اتومبیل تمام یا قسمتی از مبلغ معامله را بصورت یک فقره چک صادر و در اختیار طلبکار (یعنی فروشنده) یا واسطه (مثلاً بنگاه) بگذارد و شرط نماید که تنها پس از انتقال سند در محضر، طلبکار حق داشته باشد به بانک مراجعه و وجه چک را وصول نماید.

هرگاه ثابت شود چک بابت معاملات نامشروع یا ربا (بهره) صادر شده است: هرگاه دارنده چک تا ۶ ماه از تاریخ صدور چک برای وصول آن به بانک مراجعه نکند یا ظرف ۶ ماه از تاریخ صدور گواهی عدم پرداخت (یعنی برگشتی از بانک) شکایت ننماید.

مبحث سوم: مجازات صدور چک بلامحل

مجازات صدور چک بلامحل بستگی به مبلغ چک دارد:

- مجازات صدور چک بلامحل کمتر از مبلغ ۱۰،۰۰۰،۰۰۰ ریال تا شش ماه حبس است.
 - مجازات صدور چک بلامحل از ۱۰،۰۰۰،۰۰۰ تا ۵۰،۰۰۰،۰۰۰ ریال از شش ماه تا یک سال حبس است.
 - مجازات صدور چک بلامحل بیش از ۵۰،۰۰۰،۰۰۰ ریال از یکسال تا دو سال حبس به علاوه محرومیت از داشتن دسته چک به مدت دو سال است.
- چنانچه کسی چند فقره چک صادر نماید، جمع مبلغ چک ها مبنای تعیین مجازات خواهد گرفت، بنابراین چنانچه مثلاً کسی دو فقره چک هر یک به مبلغ ۷،۰۰۰،۰۰۰ ریال صادر نماید، به حبس از شش ماه تا یکسال محکوم خواهد شد البته چنانچه مثلاً، شخصی پنج فقره چک صادر کرده باشد دو فقره حقوقی و سه فقره کیفری باشد برای تعیین مجازات فقط جمع مبلغ چکهای کیفری ملاک محاسبه قرار خواهد گرفت.

فصل پنجم : رعایت نکات لازم در چک و چگونگی نوشتن دسته چک

مبحث اول: مواردی که لازم است دارندگان چک و صاحبان حساب جاری رعایت کنند تا از دسته چک آنان سوء استفاده نشود.

(۱) در هنگام نوشتن متن چک سعی کنید خودتان و با قلم خودتان متن چک را بنویسید حتی اگر طرف مقابل شما مورد اعتماد شما باشد هرگز اجازه ندهید دیگران متن چک را بنویسند.

(۲) در قسمت «مبلغ چک» هم تومان را بنویسید و هم ریال را ، مثلاً دو میلیون تومان برابر با بیست میلیون ریال. (در تصویر می توان مشاهده کرد)

(۳) در قسمت «دروجه» سعی کنید که وجه را به اسم شخص بنویسید و تا می توانید از نوشتن کلمه حامل خودداری کنید. (در تصویر می توان مشاهده کرد)

(۴) بعد از آنکه اسم طرف را نوشتید، برای جلوگیری از سوء استفاده احتمالی بنویسید که چک «بابت» چه چیزی صادر شده است ، مثلاً آقای علی محمدی بابت خرید یک دستگاه ماشین. (در تصویر می توان مشاهده کرد)

(۵) در داخل شکل مستطیل که باید مبلغ به عدد نوشته شود سعی کنید از سمت چپ با کمترین فاصله به حرف «ر» در کلمه «ریال» شروع به نوشتن کرده و پس از نوشتن مبلغ در جلوی آن تا انتهای مستطیل خط تیره کشیده شود. (در تصویر می توان مشاهده کرد)

(۶) پس از نوشتن عدد مورد نظر برای جلوگیری از زیاد نمودن رقم، چسب نواری روی مبلغ چسبانیده شود. (در تصویر می توان مشاهده کرد)

(۷) سعی کنید متن چک را با اعصابی آرام بنویسید و از شتاب زدگی و عجله در نوشتن خودداری کنید و تا آنجا که ممکن است بدون قلم خوردگی باشد.

۸) چنانچه بدون قلم خوردگی چک را نوشتید و امضاء کردید در بالای شکل مستطیل که رقم را نوشتید این کلمه را امضاء کنید؛ **«بدون خط خوردگی»** و دو طرف آن را با علامت ضربدر **«x»** ببندید و اگر چنانچه در هنگام نوشتن دچار قلم خوردگی شد ولو این که یک حرف یا یک عدد باشد پشت چک قید کنید که **«مبلغ فلان و تاریخ فلان صحیح است و قلم خوردگی از اینجانب می باشد»** این جمله را در پشت چک در گوشه ای قید کنید و امضاء نموده و سپس زیر آن را خط بکشید. **(در تصویر می توان مشاهده کرد)**

۹) در انتخاب امضاء برای چک سعی کنید از امضاء ساده که قابل جعل باشد خودداری کنید و زیر امضاء نام و نام خانوادگی را به همراه تاریخ با خط خود قید کنید. **(در تصویر می توان مشاهده کرد)**

۱۰) پس از صدور چک ته چک را نیز کامل کنید و تاریخ چک و مبلغ چک و این که چک را به چه کسی دادید، حتماً قید کنید. **(در تصویر می توان مشاهده کرد)**

۱۱) از نمونه امضاء خود در قسمت تته چک و برگ چک خودداری کنید تا چنانچه مورد سرقت قرار گرفت جعل نمونه امضاء صورت نگیرد.

۱۲) همیشه سعی کنید دسته چک را در جای امن قرار دهید و از قرار دادن آن در ماشین و یا کثوی میز کاری که فاقد قفل است و یا جیب پیراهن خودداری کنید.

۱۳) چنانچه دسته چک یا یک برگ از وراق چک مفقود یا مورد سرقت قرار گرفت در اسرع وقت به بانک اطلاع دهید و طبق ماده ۱۴ قانون چک ظرف مدت یک هفته به دادسرا مراجعه نموده و ضمن طرح شکایت دستور قضائی را به بانک تحویل دهید. چنانچه دستور قضائی انجام نشود بانک مسئولیتی نخواهد داشت و می تواند وجه چک را پرداخت نموده و یا چک را برگشت بزند.

۱۴) اگر در متن چک دستکاری صورت گیرد و یا مورد کلاهبرداری قرار گیرد و یا اختلاف حساب وجود داشته باشد مطابق دستور بند ۱۳ عمل کنید.

۱۵) چنانچه معامله و یا قراردادی با چک صورت گرفت شماره چک و مبلغ چک و تاریخ آن حتماً در متن قرار داد قید شود.

۲۱) اول متن چک را بنویسید و بعد امضاء کنید و از امضاء کردن چک بدون مبلغ و تاریخ جداً خودداری کنید.

[illegible]

مبحث دوم: چگونه چک بنویسیم؟

(۱) **مبلغ چک به حروف:** که باید به حروف نوشته شود و معمولاً مبلغ چک را یک بار به ریال و یک بار به تومان پشت سر هم می نویسند. مثلاً مبلغ ۲،۰۰۰،۴۰۰ ریال را اینگونه می نویسند: دومیلیون و چهارصد هزار ریال معادل دویست و چهل هزار تومان.

(۲) **دروجه:** اینجا باید نام کسی را که می خواهید چک را به او بدهید بنویسید. از نظر قانونی شما مجازید که یا نام کامل و شناسنامه ای شخص را بنویسید و یا از واژه ی حامل و یا آورنده استفاده نمائید؛ اما نکته ی قابل توجه این است که در هنگام نقد کردن چک، باید شخص دارنده ی چک، آن را پشت نویسی و امضاء کند. اگر چک در وجه شخص مشخصی باشد، تنها آن شخص می تواند مبلغ آن چک را با ارائه ی مدرک شناسائی معتبر دریافت نماید و بانک آن مبلغ را به کس دیگری نمی پردازد؛ یعنی اگر چنین چکی مفقود شود یا به سرقت برود، قابل نقد شدن نیست. ولی چکی که در وجه حامل یا آورنده (فارسی واژه ی حامل) صادر شده باشد، بعد از پشت نویسی توسط هر شخصی قابل نقد شدن است. معمولاً افرادی که در بازار مشغول فعالیت های اقتصادی هستند، از چک های در وجه حامل استفاده می کنند، چون برخی معاملات آنها به صورتی است که طی توافق تاریخ را برای مثلاً سه ماه بعد از تاریخ آن روز معامله می نویسند و طرفی که چک را می گیرد نیز، آن چک را به شخصی دیگری می دهد یا اصطلاحاً آن را خرج می کند. چک های در وجه حامل گاهی چندین دست می گردند تا در تاریخ چک به بانک می روند و معمولاً توسط شخص ناشناسی نقد می شود؛ بنابراین لازم به نظر می رسد که در مورد چک هایی که در وجه حامل هستند، دقت و محکم کاری بیشتری انجام دهیم.

(۳) **مبلغ چک به عدد:** در قسمت پایین سمت چپ چک معمولاً کادری قرار دارد که باید مبلغ چک را به عدد و در واحد ریال در آن بنویسیم. دقت کنید که صفرها را حتماً به صورت دایره هایی بنویسید که به عدد ۵ شبیه نباشند و همچنین از نوشتن نقطه به جای صفر خودداری کنید.

۸) امضاء: امضاء شخصی صادر کننده ی چک باید پای چک باشد تا این برگه معتبر گردد.

آدرس سایت: www.vakil-yar.com

اینستاگرام: <https://instagram.com/vakil.yar>

ایمیل: feiz.pr@gmail.com